

УДК 1:81'243-057.875

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2020.1.10>**Балашенко Інна Валеріївна**

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського
вул. Старопортофранківська 26, Одеса, Україна

Самчук Лариса Сергіївна

провідний фахівець навчально-методичного відділу
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського
вул. Старопортофранківська 26, Одеса, Україна

СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ЗВО

Статтю присвячено дослідженню соціокультурної діяльності мовної особистості іноземного здобувача вищої освіти у полілінгвальному освітньому просторі вітчизняного закладу вищої освіти. Розширено поняття освітнього простору та визначено його основні ознаки. Проаналізовано виміри мовної особистості студента – онтологічний, практиологічний, аксіологічний. Досліджено компоненти полікультурної мовної особистості – мовний, комунікативний та етносемантичний. З позиції соціальної філософії найбільш значущим постає етносемантичний компонент, що передбачає симбіоз світоглядних установок, ціннісних прагнень, поведінкового досвіду, інтегровано відображених в лексичній системі декількох мов. Розглянуто освітньо-педагогічний потенціал соціокультурної діяльності в системі формування культури мовної особистості здобувача вищої освіти. Проаналізовано прагматичну характеристику мовної особистості за трьома параметрами: мотиваційним, когнітивним, функціональним. Процес формування мовної особистості є розвитком мовної компетентності окремого носія мови, який через включення в комунікацію в конкретному соціокультурному середовищі здійснює соціокультурну діяльність, яка ґрунтується на певному ціннісному ставленні до неї. Соціокультурну діяльність ми трактуємо як сукупність інтелектуальних, художніх, естетичних та інших занять, де найбільш активно сконцентровано й ефективно здійснюється формування ціннісних орієнтацій іноземної студентської молоді.

Ключові слова: соціокультурна діяльність, мовна особистість, полілінгвальний простір, полікультурна мовна особистість, іноземний здобувач вищої освіти.

Вступ. У сучасному суспільстві комунікативні процеси постають значущими факторами соціальних змін. Соціальні перетворення, що відбуваються в Україні під впливом соціально-економічних реформ, призвели до зміни багатьох педагогічних орієнтирів. Сьогодні здобуття іноземцями освіти в закладах вищої освіти (далі – ЗВО) нашої держави постало одним із найбільш пріоритетних факторів покращання іміджу України в світі. Університети прагнуть запросити на навчання якомога більше іноземних студентів, і, звичайно, постає проблема мовно-комунікативного бар'єру, соціокультурної адаптації, соціокультурної діяльності іноземних громадян. Відтак особливої актуальності набуває осмислення соціокультурної діяльності мовної особистості іноземного здобувача вищої освіти в освітньому просторі українського університету.

Мета та завдання статті – проаналізувати виміри мовної особистості здобувача вищої освіти, розглянути освітньо-педагогічний потенціал соціокультурної діяльності в системі формування культури мовної особистості, дослідити соціально-філософські аспекти реалізації соціокультурної діяльності мовної особистості в освітньому просторі ЗВО.

Результати. Питання тлумачення соціокультурної діяльності, характеристик мовної особистості, характеристик освітнього простору неодноразово поставало предметом наукових розвідок українських і зарубіжних учених (Н.В. Кочубей, В.В. Красних, І.С. Левенок, Л.В. Малес, Н.М. Рибка, А.В. Сахарова та ін.). Проте досі немає комплексних філософських досліджень соціокультурної діяльності мовної особистості в освітньому просторі ЗВО, які б слугували орієнтиром у розробці стратегій мовної освіти іноземних громадян для педагогічної галузі нашої держави. Ключовим у нашому дослідженні є тлумачення терміну «мовна особистість», який часто аналізують лише у контексті лінгвістики, педагогіки та психології. Однак з позицій соціальної філософії доречно звернутися до цього поняття, щоб зрозуміти його онтологічну суть. Як зауважує А.В. Сахарова [7, с. 16], мовна особистість у соціально-філософському аспекті може розглядатися у трьох основних вимірах: онтологічному, практиологічному та аксіологічному, тобто як єдність соціально-культурної основи, індивідуального дискурсу та внутрішньої системи цінностей. Відтак процес формування мовної особистості є розвитком мовної компетентності окремого носія мови, який через включення в комунікацію в конкретному соціокультурному середовищі здійснює соціокультурну діяльність, яка ґрунтується на певному ціннісному ставленні до неї. Передусім слід звернутися до учення В. Красних, який, характеризуючи концепт мовної особистості, виділяє: 1) людину, яка говорить – особистість, одним із видів діяльності якої є мовленнєва діяльність; 2) мовну особистість – особистість, яка реалізує себе в комунікації, обирає та здійснює певну стратегію і тактику спілкування, обирає та використовує набір засобів – лінгвістичних та екстралінгвістичних; 3) комунікативну особистість – конкретний учасник комунікативного акту, який реально діє в реальній комунікації [3, с. 17].

Освітньо-педагогічний потенціал соціокультурної діяльності в системі формування культури мовної особистості здобувача вищої освіти визначається: комунікативною природою форм спільної діяльності; різноманіттям видів соціально-культурної практики; використанням інтерактивних методів та прийомів організації освітнього процесу; поєднанням традиційних та інноваційних технологій; реалізацією програмно-цільового принципу формування комунікативно-поведінкових основ характеру учасників освітнього процесу. Соціокультурну діяльність ми трактуємо як сукупність інтелектуальних, художніх, естетичних та інших занять, де найбільш активно сконцентровано й ефективно здійснюється формування ціннісних орієнтацій іноземної студентської молоді.

Дослідження наукових розвідок щодо професійної підготовки іноземних здобувачів вищої освіти у вітчизняних ЗВО дозволяє нам стверджувати про труднощі, які виникають у процесі їх соціокультурної адаптації до інокультурного середовища українських вишів. Передусім труднощі ці пов'язані з проблемами міжособистісного спілкування учасників полікультурного освітнього процесу, мовно-комунікативним бар'єром.

Освітній простір ЗВО включає виховний простір, в якому здійснюється педагогічно доцільна діяльність щодо актуалізації і підтримки особистісно-професійної самореалізації студента. Відтак слід зауважити, що освітній простір – це ціннісна інтегративна одиниця соціуму та світового освітнього простору, нормативно або стихійно структурована та яка має свою систему координат, що визначають можливості для саморозвитку особистості на різних етапах її становлення. Освітній простір відображає переважно внутрішні (педагогічні, психологічні, дидактичні) зміни в системі освіти, на що звернула увагу в своєму дослідженні Н. Рибка [6, с. 8].

З позицій соціології комунікації у контексті нашого дослідження нас зацікавила структура прагматичної характеристики мовної особистості, яка передбачає три параметри: мотиваційний, когнітивний і функціональний. Центральним елементом є мотивація, природа якої може трактуватися по-різному. Важливими є положення теорії мотивації О.М. Леонтьєва, Д.О. Леонтьєва, які визначали мотив як стимул, який визначає, що саме потрібно суб'єкту в цей момент і передбачає «зону цілей» [4, с. 47; 5, с. 56]. Принципово важливим є розмеж-

ування мотивів-стимулів, що спонукають інтерес, і мотивів, що мають особистісний сенс і, відповідно, надають сенс дії.

Когнітивний параметр уособлює набір характеристик, що відповідають за формування внутрішнього світу мовної особистості в процесі накопичення індивідуального пізнавального досвіду. До найбільш значущих з них належать: знання комунікативних кодів, що дозволяють адекватно сприймати отримувану інформацію та реагувати відповідно до комунікативної установки, здатність спостерігати за своєю мовною свідомістю; адекватно оцінювати когнітивний потенціал співрозмовника.

Функціональний параметр описується трьома характеристиками, які й визначають ступінь комунікативної компетентності мовної особистості. До них належать: 1) практичне володіння індивідуальним запасом вербальних і невербальних засобів для актуалізації процесу комунікації; б) вміння варіювати комунікативними засобами залежно від зміни комунікативної ситуації; в) конструювання дискурсу відповідно до норм обраного комунікативного коду та правил мовного етикету.

Вищезазначені параметри дозволяють впливати на соціокультурну діяльність іноземної студентської молоді шляхом створення оптимального освітнього, культурного, виховного середовища. Сьогодні це завдання не лише педагогіки – це комплексне завдання, яке постало перед соціальною філософією, соціологією, культурологією, психологією. Від якості завдань, які пропонуватимуть іноземним здобувачам вищої освіти, буде залежати їхня соціокультурна діяльність, самореалізація не лише на теренах нашої держави, але й у себе на батьківщині.

З огляду на те, що ми аналізуємо проблему соціокультурної діяльності мовної особистості іноземного здобувача вищої освіти, слід розширити поняття «освітній простір» та доповнити його. У нашому розумінні полілінгвальний освітній простір – це складна, відкрита, динамічна реальність, наповнена поліфонічністю смислів, що допомагають учасникам навчального процесу долучитися до культурної спадщини і культурного процесу загалом для подальшої самоідентифікації і самореалізації в житті, пізнанні, праці та спілкуванні, що своєю чергою дозволяє знайти ціннісні особистісні смисли, розвинути здатність до особистісної включеності в процес пізнання і самопізнання.

У полілінгвальному освітньому просторі полімовна особистість виступає активним носієм кількох мов. С. Бейсханова слушно зауважує, що полімовна особистість є комплексом різних складників: по-перше, мовного (комплекс психофізіологічних властивостей, що дозволяють індивіду здійснювати мовну діяльність одночасно кількома мовами), по-друге, комунікативного (сукупність здібностей до вербальної поведінки і використання декількох мов як засобу спілкування з представниками різних лінгвосоціумів), по-третє, словникового, або етносемантичного (симбіоз світоглядних установок, ціннісних спрямувань, поведінкового досвіду, інтегровано відображених в лексичній системі декількох мов) [1, с. 90]. Насамперед полікультурний простір зумовлює розуміння цінності мови як засобу спілкування, що сприяє високій мотивації студентів до оволодіння іноземною мовою, зокрема українською. В системі вищої освіти необхідно створити умови формування полікультурної мовної особистості, яка буде здатною до співпраці з носіями різних етнокультурних цінностей. Ми виокремлюємо такі умови формування полікультурної мовної особистості:

1. Гносеологічні умови, спрямовані на формування активного пізнавального інтересу іноземних здобувачів вищої освіти до української культури. В освіті повинна бути відображена самотність і унікальність рідної культури в діалектичній єдності з українською та світовою. Формування полікультурного пізнавального інтересу прямо пов'язане з вирішенням проблеми залучення студента до цивілізаційних знань і цінностей одночасно із забезпеченням національної самоідентифікації.

2. Культурологічні умови, що спрямовані на формування етнічної самосвідомості особистості як складової частини глобальної свідомості, подолання небезпек замкнутого, вузь-

конаціонального мислення, негативних ї стереотипів щодо представників інших етнічних спільнот і їх культур. Саме культурологічне знання виступає основою для формування полікультурного мислення.

3. Рефлексивні умови, орієнтовані на сприйняття і усвідомлення важливості культурного різноманіття для розвитку особистості і прогресу цивілізації, становлення моральних уявлень і оцінок, пов'язаних з культурним плюралізмом, і перетворення їх на стійкі переконання і навички конструктивного гуманного поведіння.

Як слушно зазначає Н.В. Кочубей, людина обов'язково є співпричетною до процесу залучення її до культури, у цьому проявляється її свобода, вільний вибір нею власних уподобань і цінностей [2, с. 17]. Нам імпонує запропоноване ученою тлумачення соціокультурної діяльності, одним з аспектів якого постає процес залучення людини до культури та активне включення самої людини в цей процес [2, с. 17]. На нашу думку, це повинно постати одним з пріоритетних завдань у навчанні іноземних здобувачів вищої освіти, сприятиме їх включенню в полілінгвальний освітній простір, розвитку творчої активності студентів в українських ЗВО, популяризації української системи освіти.

Висновки. Отже, процес формування мовної особистості є розвитком мовної компетентності окремого носія мови, який через включення в комунікацію в конкретному соціокультурному середовищі здійснює соціокультурну діяльність, яка ґрунтується на певному ціннісному ставленні до неї. Соціокультурну діяльність ми трактуємо як сукупність інтелектуальних, художніх, естетичних та інших занять, де найбільш активно сконцентровано й ефективно здійснюється формування ціннісних орієнтацій іноземної студентської молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бейсханова С.А. Полиязычное образование как инструмент становления компетентного специалиста. *Вестник ТГПУ*. 2013. 9 (137). С. 90–92.
2. Кочубей Н.В. Соціокультурна діяльність : навч. посіб; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Суми : Університетська книга, 2015. 121 с.
3. Красных В. Основы психолінгвистики и теории коммуникации. Москва : Гнозис, 2001. 270 с.
4. Леонтьев А.Н. Лекции по общей психологии. Москва : Смысл, 2000. 509 с.
5. Леонтьев Д.А. Общее представление о мотивации человека. *Психология в вузе*. 2004. № 1. С. 51–65.
6. Рыбка Н.М. Єдиний освітній простір як інтегративна система: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Одеса, 2005. 24 с.
7. Сахарова А.В. Формирование языковой личности: социально-философский аспект : автореф. дис. ...канд. филос. наук : 09.00.11. Иваново, 2017. 30 с.

REFERENCES

1. Bejshanova S.A. Polyazychnoe obrazovanye kak ynstrument stanovlenyya kompetentnogo specialtya. *Vestnyk TGPU*. 2013. 9 (137). S. 90–92.
2. Kochubej N.V. Sociokulturna diyalnist': navch. posib; Nacz. ped. un-t im. M.P. Dragomanova. Sumy: Universytetska knyga, 2015. 121 s.
3. Krasnych V. Osnovy psyholingvystyky` y teoryy kommunykacyu. Moscow : Gnozys, 2001. 270 s.
4. Leontev A.N. Lekcyu po obshhej psichologyu. Moscow : Smysl, 2000. 507 S.
5. Leontev D.A. Obshhee predstavlenye o motyvacyu cheloveka. *Psychologya v vuze*. 2004. # 1. S. 51–65.
6. Rybka N.M. Yedynyj osvitnij prostir yak integratyvna systema: socialno-filosofskyy analiz: avtoref. dys. ... kand. filos. nauk: 09.00.03. Odesa, 2005. 24 s.
7. Saxarova A.V. Formyrovanye yazykovoj lychnosty: socalno-fylosofskyy aspekt : avtoref. dys. ... kand. fylos. nauk : 09.00.11. Yvanovo, 2017. 30 s.

Balashenko Inna Valeriivna

Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department of Philosophy,
Sociology and Management of Socio-Cultural Activities
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
26 Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine

Samchuk Larysa Serhiivna

Leading Specialist at the Educational and Methodological Department
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
26 Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine

SOCIO-CULTURAL ACTIVITY OF LANGUAGE PERSONALITY IN THE EDUCATIONAL SPACE OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION

The article is devoted to the study of socio-cultural activity of the language personality of a foreign applicant in higher education in the polylingual educational space of a domestic higher education institution. The concept of educational space is expanded and its main features are defined. The dimensions of the student's linguistic personality are analyzed – ontological, praxiological, axiological. The components of a multicultural linguistic personality – linguistic, communicative and ethnosemantic – are studied. From the standpoint of social philosophy, the most significant is the ethnosemantic component, which provides a symbiosis of worldviews, values, behavioral experience, integrated into the lexical system of several languages. The educational and pedagogical potential of socio-cultural activity in the system of formation of culture of language personality of the applicant of higher education is considered. The pragmatic characteristic of the language personality is analyzed according to three parameters: motivational, cognitive, functional. The process of formation of language personality is the development of language competence of an individual native speaker, who through inclusion in communication in a particular socio-cultural environment carries out socio-cultural activities based on a certain value attitude to it. We interpret socio-cultural activity as a set of intellectual, artistic, aesthetic and other occupations, where the formation of value orientations of foreign student youth is most actively concentrated and effectively carried out.

Key words: *sociocultural activity, language personality, polylingual space, multicultural language personality, foreign applicant for higher education.*